

Blaise Tolky

Vorbij de heuvel

een vertelling in nieuwtaal

Blaise Tolky

Vorbij de heuvel

een vertelling in nieuwtal

*Torniamo all'antico e sarà un progresso/
Laten we terugkeren tot de oude tijden, het zal een vooruitgang zijn*
Giuseppe Verdi

*

De zelfontdane titel van dit vertelde
schept ons verhaal
en zowaar twee broers aan weerszijden
van een heuvel, te heten bij voorwaartse
legende Jizra en Barend.
De een met groot gezin en weinig geld;
de ander rijk, een vrouw, geen kinderen.
De armoede van de een, de rijkdom van de ander
als een berg
tussenin.
De rijke broer overdacht in
broeierige nacht overvloed en zegen,
haalde schoppend graan uit donkere schuur
en bracht het de broer, ongezien.
De arme Jizra overdacht in de sterrennacht zijn zegen,
de kinderen, zijn broer Barend in rijkdom en weelde,
het wonder van leven, en haalde evenzo graan uit
eigen schuur en bracht het de broer, onwetend.
Dit te herhalen. Elke nacht. Elke ochtend de
verbazing geen korrel minder of te meer in
bezit, behoudens een gezaaide vloer, be-
spikkeld leem.
Tot de nacht van treffen op de top
van eender heuvel, het besef van
eerder goed tegen het dreigen van
sterven in het leven.
Omarming. Kussen op het hoofd.

*

*

Sinds de ontmoeting op de heuvel
voor Jizra en Barend verandering na
verandering. Twee broers aan weerszijden
van het hoge landschap, uit elkaars zicht
verdwenen, maar doen als gescheiden,
nee. Lange wandelingen tot in de wijde
omgeving, overal hun voetstappen in sporen.
Zo vaak de broers de heuvel overstaken,
zo vaak sleet een aantal millimeters weg.
Nu is er niets meer van dat trekken over – alleen
het vlakke veenveld. En nazaten, die zijn er.

Barend, harde werker, rijk, tevreden, thuis niet
volmaakt gelukkig samen, zo dolgraag kinderen.

Lange tijd later verrast met een kind. Hun toekomst.
Het leven gered. Niet langer vruchteloos, zo
zei zij. Al het geld uiteindelijk vermaakt.

Jizra, broer van de rijke, rijk met
kinderen. Rondom de heuvel spreidde
zijn uitleg in stof, de daling tot nul, van
generlei waarde: Zonder delen, zo zei hij,
wordt dit alles vanzelf tot niets. Te kiezen eigen
vreugden wil ik met anderen en geef er dus
van weg, zo eenzaam anders. Mijn kinderen
houden me bij deze les van het leven. Wij
geboren voor het spel. En het spelen. Voor
echte vreugde, echte rijkdom.

Het luisteren naar een broer! Te nemen
oude paden in wijde omgeving, zoek
de lucht met vluchtende vogels:
bij zware regen binnen. De zegen tot de
bodem, sta niet in de weg. Schuilen
is het bescheiden huilen van dieren.

Barend keek om zich. Stond. Stil.
Ook Jizra geen pas. De natuur per keer
geschenk, zei Barend. Kijk eens met grote ogen.
De harmonie oorspronkelijk, ga niet nieuwsgierig,
betweterig op onderzoeksknieën: niets dan dis-
harmonie, het wrede.
De grauwe klauwier. Zeldzaam. In het veen
laatste exemplaren. In broedparen.
Ze hebben de stevige zwarte snavel, venijnig haakje
aan het einde van. Handig, doortastend hun
overmeesteren van prooi, maar hun manier
van doden: geen snelle beet in de nek,
geen vernietigende kneep in de hartstreek,
de dood min of meer het bijkomstig resultaat,
van het verscheuren.
Daarna het spietsen van de buit, aan puntige
dorens, aan dorre takken. Delen van hagedissen,
kleine vogels, muizen. Machteloos met poten
malend een ellendige dood.
Barend somberde maar wat.
Jizra hoofdschudde. De zorg in de natuur
van horen zeggen. Moeder en vader adelaar,
leren hun jongen te vliegen. In hun val op
vleugels genomen, gedragen. En elke bloesem sterft
voor vrucht, en tenslotte sterft ook de boom.
En zo de graankorrels. Onze verre voorouders.

*

*

De twee sloegen op schouders. Ogen spraken
eigen boekdelen.
Elk naar huis. Thuis overdachten zij.

Jizra bladerde in Joodse vertellingen,
Barend in een verzameling sagen
van Gust van de Wall Perné,
zijn naam te lezen onder bepaalde lichtval.
Gelezen over een kleine wereld vol geluk.
Groter dan de angst het ontzag voor
het geheim van het leven.

Zo rijk hij was, het leven te waarderen,
de grote en de kleine dingen.
Hij hoorde watergeklater. Zonder te zien
wist hij zijn vrouw haren spoelend in hun
ijzeren bak. Het geluid van kostbaar regen-
water deed het zo goed. Hij hield het boek
tegen zijn kin, gekanteld.

Aan Jizra's kant van de heuvel het veen
drassig, zompig – met grote plekken moeras.
Met moeite op een afgeveend stukje van
de grond wat rogge verbouwen. Er
waren een paar geiten, wat kippen.
In de hooitijd trok hij naar Holland.
Arm maar rijk. Zijn vrouw ijverig met de
nieuwe bezem in touw, Jizra las,
op een matje in een hoek van het
eenvoudig optrekje, een plaggenhut,
aan een zandpad.

Hij las over Israël ben Eliëzer, de vader
Joodser stroming, het chassidisme.
Hij las: 'Er wordt verhaald: Een zachte helling
was het, waarop Israël ben Eliëzer woonde,
maar dezelfde berg had ook steile toppen.
In zijn uren van inkeer was hij gewend tot
die steile hellingen op te klimmen en
daar te verpozen. Eens was hij zo diep in
overdenking, dat hij niet merkte reeds
aan de steile afgrond te staan en kalm
zijn voet hief om verder te gaan. Toen
sprong de berg ernaast naderbij en
drukte zich dicht tegen de andere aan, en
Israël ben Eliëzer ging verder.'
Jizra glimlachte. Wij voegen ons niet,
niet naar omstandigheden, zo dacht hij,
de omstandigheden voegen zich wel naar ons.

*

*

Barend in eigen oude schommelstoel, eiken,
hoe ouder een stoel, hoe fijner, dacht hij. Reden
genoeg om alles oud en vertrouwd zo lang
mogelijk te houden. Zich te voegen naar
omstandigheden geeft andere ontdekking:
de omstandigheden voegen zich eerder,
naar de persoon die dacht te voegen.
Schommelstoel. Hetzelfde
te denken op afstand, diagonaal mentaal bij
Jizra's Joodse vertellingen. Met een schuin
oog keek hij naar de rug van de band
op het tafelblad, daar neergelegd
voordat hij bedachtzaam, tussen hemel
en aarde de kin de achterflap las: Wondere
verhalen rondtrekkend verzameld op hofsteden,
in hutten bij gastvrij haardvuur. 'De witte juffer',
'De Aardmansberg', 'De Echoput', 'De Hooge Duvel',
'De Rooie Heg' en 'De Woeste Hoeve'.

Deurkloppen. Wie? De deur vanzelf open. Briesje
naar binnen. Haakje vergeten. In de opening
de koopman, in oudroest. 'Heb-de-no-wa-wegte-guve?'
Oude vraag. Rijkdommen aangetast door roest.
Meegelopen piepte de machtige bolderkar puilend, touw
snoerstrak. 'Ongebruikelijk,' zei de koopman, 'vond een
boek in de kar. Hier, pak aan. Hou-vast.' Verbaasd nam
Barend in ontvangst. Las titelbreed: Menschheids-
geschiedenis. Van Joshua tot Jizra.
'Joshua niet bekend,' zei Barend, 'Jizra, ja, mijn broer!'
'Ben jij Barend?,' vroeg roestharige koopman.
Barend knikte eens. 'Het boek eindigt met jouw naam.'
In de stilte verschoof in de kar een deksel
van een pan. De koopman weer: 'Het laatste verhaal
van dit vertelt het over twee broers, de ontmoeting
op een heuvel.' Barend bedankte. Zwaaide.
Zwijgend nakijken. De man schoof langzaam
over de rand. Avondrood bij volle maan.

Op zaterdag met het boek de heuvel over,
sabbatsreisvaardig, om te bebladeren. Zijn broer
verbaasd zijn naam buitenkantig te lezen. Ze
zaten, vroegen elkaar naar inhoud, boodschap,
raadsel, geheim misschien.
De ontdekking werd het openslaan, letters verdwenen,
langzaam, zeker, elk woord onleesbaar. Hoe sneller
het bladeren, brandend hun vragen, waar
antwoorden wie weet, hoe eerder de letters dansten,
aan het zicht onttrokken. Nee zo niet, zei Jizra. Dit

is een boek niet voor lezen. Heeft dus één bedoeling, de inhoud wil òns. Nu nog een keer.

*

*

Te worden gelezen het voorwoord zoemde iets, als een oud lampje langzaam opvloeiend. Jizra en Barend keken in verbaasde elkaars ogen. Het boek moest al op tafel gelegd, zodra het openslaan werd het groter groeiend. Was niet meer in handen te houden. Zo machtig. Het voorwoord las: *Dit boek beschrijft de geschiedenis eigener gedachten. Ook de geschiedenis eigener taal. Niet in verleden tijd, als toekomstverhaal. Niets is zeker. Behoudens al het toekomstige.* – Jizra en Barend barstten hun lachen. Zo onbegrepen dit Altijd. Voorin het boek een slordig-handgeschreven bijbeltekst: ‘Sprak God door vaderen en profeten? Nu door de Zoon.’ (brief voor Hebreëen, 1-1)

Barend las lezend het lezen als scannen van eigen ziel: In het Hebreeuwse land was al te boek gesteld wat Aristoteles in Athene Grieks wist te vertellen dat niet alle oorzaken van het leven dezelfde oorzaken zijn. Te-weeg-brengende oorzaken (de ruit is stuk; een steen sterk) maar ook, doel-oorzaken (rook ontsnapt, stijgt, de steen luchtledig los valt). Alles bij leven eigen bedoeling. Hoe is de roos? De roos is rood, bloeit, geurt. Of: De roos is geel, geurt niet, en is knopgebroken. Elke roos is bijzonder, nooit algemeen. Zoveel waarheid er is. Jizra glimlachte. Daar zit wel wat in.

*

*

Hoofdstuk twee Barends en Jizra’s nieuwe hoofdstuk. Opkrullende bladzijden, geen gladstrijken hielp, verzegeld verhullend als een boekrol. Stommelen tegen de muur. Leembrokkelen, traag doelloozakelijk naar beneden te weeg gebracht ook. Deuropenstoten. Sik kwam binnen, paaltje slepend aan een touw. Kop tegen Jizra’s schouder. Alsof snoof hij tegen de gerolde bladzijden. En zie, het papier legde zich, terug in het boek. Verklaring na eeuwen, Leon Wieseltiers schrijven: *Geef mij geen goud. Geef mij geen zilver. Geef mij papier.* In vreemd spiegelschrift leest de geschiedenis van de Laatste Mens. Jizra ontwaarde

woordelijk Messias. Barend spelde. Geheimzinnend.

Jizra sloeg het boek dicht, stond op.
Barend overpeinsde. Veranderd. Jizra, boos, zei:
Hout hakken en water bij de pomp halen, nu en
telkens. De innerlijke beschouwing gelaten.
Hetzelfde anders doen, niet andere dingen doen.
Loop naar de pomp met het boek. Vuur in de haard
zal het gaan opstoken. Tot de laatste snipper.

*

*

Het hout naar binnen, spaanders bleven liggen.
Ondoenlijk, ongewenst ook, het erf te schonen.
Tijd valt niet te verbeuzelen bij brand. Jizra
stookte het vuur, Barend bekeek laatst hun boek –
hun namen, op laatste bladzijde, Jizra broer van Barend.
En de waarheid in het midden van de woorden, gelijk
aan de middenwaarheid van het boek: Voeg de daad bij
het woord leraarde Benedictus duizend jaar.
De daad bij het woord, zei Jizra, meegelezen over zijn schouder.

Met woeste arm het boek gesmeten
in de heetgesmede haard.
Perkament vat begerig vlam. Het ploft tot as.
Snippertje van alles dwarrelt op de vloer. Vier streepjes
te zien: ||<. Codetaal. Barend begreep. Vier streepjes
en vier windstreken. Allesomvattende boodschap.

De vier streepjes hoofdgeletterd: IK. Zo duidelijk
alsof heel hun boek ongedeerd terugkwam uit vuur.
Snipperstreepjescode. Het hele verhaal stak in
elkaars ogen, zij lazen alle bladzijden
zojuist tot as geworden. Herinnerden de totale
geschiedenis. De papieren vellen toch telkens doorzichtig,
alle woorden als het ware ruggesteund,
tot aan de laatste bladzijde? Beseffen werd invullen
vanaf de punt van stoppen met lezen. Het vervolg stopvrij.
Te leren liplezen. In hun eigen taal. Petrarca de mens
alleen op een berg hij stond, keek rond, zei: 'hier staat: ik'.
Renaissance begonnen. Wederopstanding.

*

*

Wereldwijs blies Jizra alsnog het snippertje
in vuur en vlam. We hebben elkaar en de wereld
is één. Spreken hierover.

Fluisterspreken.

Eigen taal te spreken. Voor twee mensen
wel genoeg. Om te begrijpen, alles wat
begrepen zou kunnen worden. Ons verhaal.

Barend naar de deur, loste op in fel buitenlicht.

Die nacht konden beiden niet slapen.

Jizra: ik moet Barend achterna!

Barend: ik moet op mijn schreden terug!

Zij ontmoetten elkaar op de heuvel vanouds.

Twee broers, omhelsden elkaar zwijgend.

**